

7. Побірченко Н. С. Павло Житецький – український вчений, педагог, громадський діяч. – К., 1997 – 36 с.
8. Побірченко Н. педагогічна і просвітницька діяльність українських громад у другій половині XIX – на початку XX століття. Книга 1. Київська громада. – К., 2000. – 307 с.
9. Савченко Ф. Вказана праця. – С. 13.
10. Житецький П.І. З історії київської української громади // Записки наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка. – 1913. – Т.116. – С. 182.
11. Катренко А.С. Український національний рух XIX ст. Ч. II. 60-90-ті роки XIX ст. – К., 1999. – С. 78.
12. Побірченко Н. педагогічна і просвітницька діяльність українських громад у другій половині XIX – на початку XX століття. Книга 1. Київська громада. – К., 2000. – С. 107.
13. Житецький П.І. Вказана праця. – С. 183.
14. Савченко Ф. Вказана праця. – С. 50.
15. Речь П.И. Житецкого // Записки Юго-Западного отдела Русского географического общества. – 1874. – Т.1 – С. 80.
16. Там само. – С. 80-81.
17. Житецький П.І. Вказана праця. – С. 34.
18. Грушевський М. Иллюстрированная история Украины – К., 1997 – С. 532.
19. Житецький П.І. З історії київської української громади // Записки наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка. – 1913 – Т.116. – С. 183.
20. Там само.
21. Там само.
22. Kijów, 27 sierpnia // Dziennik Poznański – 1874 – №205 – Rocznik XVI – Czwartek, 10 września.
23. Грушевський О. Вказана праця. – С. 38.
24. Житецький П.І. З історії київської української громади // Записки наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка. – 1913 – Т.116. – С. 184.
25. Грушевський М. Вказана праця. – С. 679.
26. Савченко Ф. Вказана праця. – С. 106.

Логвиненко О.

ІДЕЇ М.П. ДРАГОМАНОВА ДЛЯ БУДІВНИЦТВА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Сьогоднішні суперечки різних політичних сил з приводу державотворення, Конституційної реформи, української ідеї роблять вкрай актуальними звернення до наукової та публіцистичної спадщини М.П. Драгоманова – одного з перших мислителів, якій дав широку і реальну політичну програму українського руху, обґрунтував зміст конституційного порядку, місцевого самоврядування, прав особистості. На жаль, під цим кутом зору його спадщина ще не розглядалась. Тому завдання статті – визначити ідеї М.П. Драгоманова корисні для будівництва сучасної Української держави.

В пошуках вирішення однієї з найболючіших для України проблем – національної – М. Драгоманов насамперед врахував тісний зв'язок української справи з європейською і світовою. “Треба шукати всесвітньої правди, котра була б спільною всім національностям” – писав він, вважаючи, що українська національна ідея космополітична за змістом і національна за формою, ґрунт і засіб, на якому робиться “головна справа – розвиток людства і суспільства, розвиток політичний, соціальний і культурний...” [1].

Перебуваючи повноважним представником України в Європі, М. Драгоманов намагався поєднати українські визвольні програми з сучасними йому західними демократично-ліберальними та соціалістичними рухами, не хтуючи при цьому українських традицій, які йшли в руслі європейського прогресу. Варто було б сьогодні мати

в амбасадах України за кордоном людину, яка б відслідковувала найсвіжіші гуманітарні ідеї наукових кіл і суспільних рухів країн перебування, надаючи максимальну інформацію про них до аналітичних центрів МЗС (Міністерства закордонних справ), адміністрації Президента, фондів, української наукової громадськості.

Крім того, вони, як і М. Драгоманов, брали б участь самі та забезпечували присутність українським вченим у міжнародних і наукових конференціях, конгресах, “круглих столах”, які проводилися в їх країнах перебування, просували в місцевих засобах масової інформації матеріали про Україну, організовували українську діаспору в гуманітарній галузі.

Відстоюючи примат універсальних культурних цінностей над національною виключністю, М. Драгоманов визначив ознаки української національної ідеї – історичність, демократизм, толерантність, відсутність винятковості і месіанства. Він закликав вивчати Т.Г. Шевченка без купюр, щоб зрозуміти його справжню суть [2]. І сьогодні нам це вкрай потрібно, аби формально не замінювати портрети Леніна на Шевченко в установах та їх пам’ятники на майданах.

Будучи прихильником свободі віросповідання, рівності всіх конфесій, М. Драгоманов, разом з тим, вважав за потрібне відлучати українців від сект іноземного походження, церков, які виконували державну волю Австро-Угорщини і Росії. Запобігти денационалізації він вважав можливо, зокрема, відновленням реформаційного процесу, поєднанням традицій українського протестантського руху середньовіччя, здобутків церковних братств з навчальними протестантськими пошуками включно до елементів християнського соціалізму. Ініціюючи процес, завданням якого було також унеможливити появу українського клерикалізму, М. Драгоманов написав проект створення “Руського братства”, підкріпивши його серією пропагандистських брошур, виступами в пресі України [3]. Навіть своїм заповітом Михайло Петрович підкреслив толерантність, прихильність до європейського шляху розвитку українського суспільства – його ховали в Софії на католицькому цвинтарі за протестантським обрядом [4].

Здається, М.П. Драгоманов вказав вихід із сучасної ситуації стосовно міжконфесійних стосунків, проблем всередині православ’я пов’язаними, зокрема, з створенням автокефальної церкви в Україні. Особливо це проявляється, якщо поєднувати Реформацію з розвитком капіталістичного суспільства. Разом з тим, вважав, що наука разом з мистецтвом займе місце сьогочасних релігій, що викликають стільки ворожнечі [5].

Говорячи про освіту і науку, М. Драгоманов підкреслював їх первинність в боротьбі за ідеальну Україну – суспільство гармонійно розвинених особистостей. “Доки не виробимо собі лексику і граматику, не видамо пам’яток нашої мови з XI століття до пісень, не напишемо історії свого народу...доти мусимо сидіти, посипавши голову попелом, в політику не лізти й прокламацій не писати” [6].

Говорячи про освіту кінця XVII – XIX ст., М. Драгоманов робить висновок, що «історія школи за останні 100 років є нічим іншим як бійкою уряду з наукою і освітою». Це “згряя злодіїв, котрі дурять народ, котрим немає нічого святого і дорого на світі, крім кишені та кар’єри”. “Певно і татарське лихоліття не зробило такої руїни, як оця руїна шкіл нашої України в часи панування благодійного начальства” [7].

Не можна сказати, що в умовах залишкового принципу фінансування освіти і науки за останні 20-30 років, падіння загального рівня освіченості і культури, яке яскраво проявилось в останні 10-15 років, слова М. Драгоманова позбавленні актуальності.

В “Пісні Українця” М. Драгоманов називає освіту одним з стовпів української мрії: Зберемося браття, в сім’ю рівноправну

І крикнем на братньому пиру:
Що хочемо для себе й для цілого світу
Ми волі, освіти і миру!” [8]

Михайло Петрович виступає проти елітарного підходу до освіти (витрати в привельованій школі 1000 руб. на учня, а в народній – 4 коп.): вказує по суті причину такої політики: “Зменшення бодай трохи те, що сам народ називає своєю темрявою, ми підкопаємо й ті основи, що на них тримається і здирство, яке з’їдає народ” [9].

Оскільки для М. Драгоманова ідеалом України було суспільство гармонійно розвинених особистостей, то й першочерговим етапом в досягненні цієї мети він вважав культурно-просвітницький. Політичний етап відділяється від нього значною часовою дистанцією, виділеною як раз для того аби залучити до політичного руху за здобуття політичних свобод, запровадження Конституції широкі верстви народу здатного керувати собою, самоуправлятися для здійснення радикальних змін в суспільстві. А вже на третьому етапі – реформування соціально-економічних відносин [10].

М. Драгоманов вважав, що нація повинна бути господарем в своєму домі, але рішуче засуджував політичний авантюризм, терор і насильницькі революції так само як і досягнення незалежності через воєнний конфлікт, на що сподівалися вже в ХХ столітті деякі радикально налаштовані течії українського руху. Але українська державність можлива через демократизацію Росії та її федералізацію [11]. Так воно врешті-решт і сталося. У зв’язку з цим, він виступав проти ворожості до всього російського (особливо у галичан), стверджуючи, що все нове ми отримуємо через Росію [12]. Сьогодні ми можемо підтвердити це хоча б останнім фактом – єдиним 13% податком на доходи.

Хоча М. Драгоманов на словах не був прихильником відокремлення України від Росії, однак, на думку В. Дорошенка, своєю працею зробив для цього куди більше, ніж хто інший [13].

Українську національну ідею М. Драгоманов виводив з автохтонності української нації. Вона є всеосяжною і означає: державність, суверенітет, соборність. В українській ідеї гармонійно поєднувалися визначальні моменти політичних ідеологій лібералізму та націоналізму (в плані пріоритетів національної державності): особистість та нація (не етнічна, а політична). З цього М. Драгоманов сформулював для себе ієрархію цінностей: автономна освічена особа – громада, як об’єднання всебічно розвинених, вільних і рівноправних особистостей – народ-державна, як федерація (або конфедерація за прикладом Швейцарії) громад. Але держава – не самоціль, а засіб виживання, самоствердження і духовного відродження, як органічної давньої демократії в центрі Європи. Фактично це було політичною програмою українського національного руху [14].

М. Драгоманов, як вказувалось вище, був проти політичного усамостійнення українців, не бачачи на це відповідних сил в українському суспільстві того часу, характеризуючи слабкість українського національного руху. Ми схилиємо голову перед борцями за незалежність України в ХХ столітті, але мусимо визнати, що то були одиниці серед інтелігенції, дисиденти радянського суспільства, а не масовий національно-визвольний рух народних мас. Як переконаний соціаліст-анархист – на думку Я. Грицака – він скептично ставився до спроможності будь-якої національної держави забезпечити свободу та справедливість для своїх громадян [15]. Тому М. Драгоманов запропонував

федеративний устрій державного управління, тобто в сучасному розумінні на засадах конфедерації вільних самоврядних національно-економічних утворень – спілки громад. В ній він бачив вільний розвиток українства в тісному союзі з прогресивними силами всіх народів Східної Європи при обов'язковій незаангажованості українського руху. Він розробив перший і єдиний в історії загальноросійського визвольного руху проект федеративної конституції “Вільна Спілка” – “Вольный союз”, докладне вивчення якого може бути корисним для сучасного державотворення. Зокрема, можна відзначити ідею максимальної децентралізації, широкого місцевого самоврядування, як гаранта демократичної держави [16].

Сьогодні в умовах можливої подальшої дезінтеграції Російської Федерації великий шанс для України перетворитися на центр слов'янської інтеграції, про що мріяли ще кирило-мефодіївці та передбачав М. Драгоманов. Тому вкрай потрібно продовжувати зараз їх діяльність з популяризації української культури в слов'янських країнах, де в художню свідомість болгар, сербів, хорватів та словенців вона проникла вже в 60-х роках XIX століття [17]. Можна допомагати братнім народам іншими засобами, як нещодавно продемонструвала Україна в Македонії.

Вступ України до Єдиного Економічного Простору у 2003 році варто, мабуть, розглядати через слова М. Драгоманова, що небезпечний для нас “самий поступ чужих людей, коли поруч з ним не йде й наш поступ вперед” [18].

І сьогодні залишається актуальним продовження діяльності М. Драгоманова по зміцненню зв'язків між Заходом і Сходом України, боротьба за її соборність. В галицьких радикалах, які виростили на його ідеях та за його підтримки, М. Драгоманов бачив зародок всеукраїнського політичного руху, який поєднав би національно-визвольний характер із ліберально-демократичними цілями і залучив би широкі маси села і міста під гаслом реформаторського поміркованого соціалізму [19]. Його заклик українській інтелігенції до її більшої рухливості, щоб здобути вплив на широкі народні маси, а особливо на міста, на жаль, підтверджений переписом населення 2001 року. Згідно його даних, за 1989-2001 роки число російськомовних українців зросло на 1 млн. осіб [20].

Дослідники вважають М. Драгоманова фундатором популярної і сьогодні політичної ідеології лібералізму на українському ґрунті. Однак вказують, що, пов'язуючи український національний рух з європейськими ліберально-демократичними ідеями, він пішов далі, максимально наблизившись до західної соціал-демократії [21]. “Женевський гурток” М. Драгоманова вважається першим зародком українського уже соціалістичного руху [22]. він пропонував мирний шлях до соціалізму, здійснення якого “можливо тільки... при високому розвитку мас” [23] разом з прогресивними силами всіх націй. То були чи не єдино можливі орієнтири в умовах невисокої культури населення та відсутності української політичної еліти.

М. Драгоманов звертав увагу на недооцінку соціальних вимог в національному русі [24]. І сьогодні, на жаль, спостерігається презирливе ставлення до “ковбаси” з протиставленням їй “ідеї”. Повторюються помилки XIX – поч. XX століть.

При всій не розробленості його економічної теорії, М. Драгоманов в “Передньому слові до “Громади” (1878р.) та в “Програмі журналу “Громада” (1880р.) вказує на обов'язкову “народну власність на землю та знаряддя виробництва”, ліквідацію “продажу робочої сили”, організацію “кооперативних асоціацій”, які б забезпечили економічні гарантії

збереження людської гідності. Політологи стверджують, що він розробив політичну доктрину федеративного соціалізму [25].

Підводячи підсумок, можна сказати, що на основних засадах ідеології М. Драгоманова – раціоналізм в культурі, федералізм в державі, демократизм в громаді – побудовані США та провідні європейські країни.

На початку ХХІ століття не потрібно шукати суто український шлях розвитку, а, скориставшись порадою М. Драгоманова, знайти своє місце в поступі людства в умовах глобалізації.

Настав час в Україні прискорити розвиток основи основ в ієрархії суверенітетів М. Драгоманова – людини, особи, насамперед через її освіту. А вже на цьому ґрунті вирішувати соціальні, національні, релігійні, економічні, політичні та інші проблеми, як і пропонував Михайло Петрович.

Отже, ідейна спадщина М.П. Драгоманова, на зважаючи на свій більш ніж сторічний вік, може й повинна прислужитися сучасній Україні.

Використана література:

1. П. Драгоманов. Вибране. – К.: Либідь, 1991. – С. 469, 471.
2. Шевченко, українофіли і соціалізм М.П. Драгоманов. Вибране. – С. 89-185.
3. М.П. Драгоманов. Вибране. – К.: Либідь, 1991. – С. 84-185.
4. Михайло Петрович Драгоманов (1841-1895). Його ювілей, смерть, автобіографія і список творів / Зладив і видав М. Павлик – Львів, 1895.
5. М. Драгоманов. Документи і матеріали 1841-1994. – Л., 2001. – С. 123.
6. Історія України в особах. ХІХ-ХХ ст. – К.: Україна, 1995. – С. 103
7. Цит. по М. Муравицька. Філософія любові. Концепція національної освіти М.П. Драгоманова // Педагогічні кадри. – 1995, № 2-3, – С. 3.
8. едченко П.М. Михайло Драгоманов: Життя і творчість. – К.: Дніпро, 1991. – С. 63-64.
9. Історія України в особах. ХІХ – ХХ ст. – К.: Україна, 1995 – С. 106, 102.
10. Там само, С. 103.
11. Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці. – В 2-х т. – К., 1970. – Т. 2 – С. 322.
12. Драгоманов М. Листи на Наддніпрянську Україну // Грінченко Б., Драгоманов М. Діалоги про українську національну справу. – К., 1994. – С. 220.
13. Дорошенко В. Михайло Драгоманов (1841-1895) // Життя і знання, 1935. – Ч. 6. – С. 163.
14. Лисяк-Рудницький І. Перша українська політична програма: “Передне слово до “Громади” М. Драгоманова // Академія пам'яті професора Володимира Антоновича. 16-18 березня 1993 р. м. Київ. – К., 1994. – С. 349-372.
15. Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ-ХХ ст. – К.: Генеза, 1996. – С. 71.
16. Драгоманов М. Листи до І. Франка та інших. – Львів, 1906. – С. 83.
17. Українська література в загальнослов'янському і світовому контексті. – К., 1987-1991. – Т. 1-4.
18. Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці. Т.2. – С. 322.
19. Грицак Я.Й. Вказана праця. – С. 76.
20. Кириченко І. “К вопросу о социальном составе населения Киева”: 1917 року ми були потрібнішими! // Дзеркало тижня. 2004. – 7 лютого.
21. Жиленкова І.М. Ліберально-демократична течія в суспільному русі України (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) Автореферат дис. ... канд. іст. наук – К., 2000. – С. 8-9.
22. Енциклопедія українознавства. – Т.2. – К.: Глобус, 1994. – С. 589.
23. Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці. – Т.1. – С. 63.
24. Історія України в особах. ХІХ – ХХ ст. – К., “Україна”, 1995 – С. 105.
25. Там само. – С. 103.